

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XXXVIII

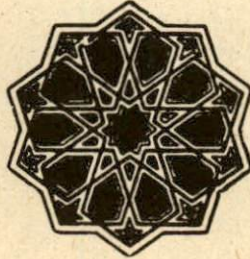

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT : XXXVIII

Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN : 975 - 482 - 446 - 0

ISSN : 1301 - 0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1998

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Prof. Dr. Hüseyin ATAY <i>İslâm Medeniyetinin Doğuşu, Batışı ve Yeniden Doğması</i>	1
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Alman Protestan Kiliseler Günü (Anadolu'dan Bir Müslüman Kadın)</i>	37
Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ <i>Kur'an ve Estetik</i>	53
Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ <i>La Conception Musulmane Du Repentir Et Les Conditions De Sa Validite</i>	91
Prof. Dr. Nesimi YAZICI <i>Osmanlı Son Dönemi Medreselerinde Fen Bilimlerinin Tedrisatı Konusunda Bazı Düşünceler</i>	109
Doç. Dr. Ethem CEBECİOĞLU <i>Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî'nin Bazı Tasavvufî Kavramlara Getirdiği Metaforik Yaklaşımlar</i>	123
Doç. Dr. İrfan AYCAN <i>İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı</i>	155
Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR <i>IX. Yüzyıl Endülüsi'nde Zındıklık Suçlamaları</i>	195
Prof. Dr. Hasan HANEFİ (Çev. Doç. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU) <i>Esbâb-ı Nüzûlün Anlamı Nedir?</i>	225
Doç. Dr. Şevki SAKA <i>İrşad Yolu</i>	233
Doç. Dr. Şevki SAKA <i>Alimlerin Emirlere (İdarecilere) Nasihati</i>	249
Yrd. Doç. Dr. Sabri ERDEM <i>Hegel Üzerine</i>	269
Dr. Niyazi AKYÜZ <i>İslâm 'ın İlk Döneminde, Hz. Muhammed'in Tebliğinin Psiko-Sosyal Temelleri</i>	275
Dr. Niyazi AKYÜZ <i>Dinin Mesajının Sosyo-Kültürel Muhtevası ve İslâm</i>	295

Dr. Şaban Ali DÜZGÜN	
<i>Değişim ve Toplumsal Değişim Şartları</i>	309
Dr. Seyfettin ERŞAHİN	
<i>Meşihat-ı İslamiye'den "Diyaset Rıyaseti" ne: Ziya Gökalp'in Şeyhülislam- lık Tasarısı</i>	333
Dr. Recai DOĞAN	
<i>II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketlerinde Din Eğitim-Öğretimi</i>	361
Dr. Mustafa AŞKAR	
<i>Şeyh Bedreddin'in Varidât-ı ve Şeyh Muhyiddin Yavsi'nin Varidât Şerhi Üzerine Bir Değerlendirme</i>	447
Ar. Gör. Durmuş ARIK	
<i>Çuvaşların Din</i>	453
Ar. Gör. Mahfuz SÖYLEMEZ	
<i>İlk Harici Devlet: Rüstemi'ler (160-297/777-909)</i>	457

AVRUPA'YA BİR RUH VERMEK (Anadolu'dan Bir Müslüman Kadın)

Prof. Dr. Beyza BİLGİN

28 Mayıs (1997) tarihli gazetelerde şu anlamdaki cümleler yer alıyordu: *Tarihe imza atular. Dünyanın geleceğini etkileyecek tarihi anlaşma dün Paris'te imzalandı. NATO ile Rusya arasındaki onlarca yıllık düşmanlık, dün atılan imzalarla tarihe gömüldü.* Anlaşma metninin tam adı "NATO ile Rusya Arasında Karşılıklı İlişkiler, İşbirliği ve Güvenliğe Dair Kurucu Senet". Elysee sarayında düzenlenen imza törenine ev sahipliği yapan Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın, "Burada yarım yüzyıllık yanlış anlama, sürtüşme ve kıtamızdaki (Avrupa) bölünmüşlük sayfasını kapatıyoruz" sözleri ile başlattığı imza törenine NATO müttefiki 16 ülkenin devlet ve hükümet başkanları ile Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin katılmıştı. Boris Yeltsin'in, *imzalanan anlaşmanın barış içinde bir Avrupa için yeni bir imkan sunduğu* şeklindeki sözleri kaydedilmişti. ABD Başkanı Bill Clinton, anlaşmanın "yeni bir NATO" yarattığını, bunun tarihteki en büyük ittifak anlamına geleceğini söylemiş, İngiltere başbakanı Tony Blair de anlaşmayı "Tarihin geleceğimize hediyesi" şeklinde değerlendirmişti.

NATO ile Rusya arasındaki anlaşmanın imza törenine katılan 16 ülkenin Cumhurbaşkanılarından biri de Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'di ve imza töreninde yapmış olduğu konuşmada, imzacı devletlerin ortak kadere taahhütlerini bir kere daha tekrarlamak için toplandıklarını belirterek "NATO ile Rusya arasındaki ilişki, Avrupa güvenlik ve istikrarının hayati bir unsurudur" dedikten sonra, NATO'nun yarım yüzyıl önce, demokratik değer ve idealleri yaşatmak amacı ile kurulduğunu, bugün ise Avrupa'nın kökten bir değişim süreci yaşadığına dikkat çekmiş ve şunları söylemişti: *"Şimdi bizler birbirimizle gerçek bir dayanışma içinde nasıl yaşayacağımızı öğreniyoruz ve bu gayeyi yeni ortaklarımızla paylaşmak istiyoruz. Husumetin yerine işbirliği ile çalışmayı ve ortaklığı getirmeyi başardık, bunlar bizleri ortak bir siyasi vizyonda birleştiren, vazgeçilmez değerlerdir."*

Avrupa'da barış içinde yaşamak için bir ortak bir vizyonda birleşme çabaları çok yönlü olarak sürdürülmektedir. Çabaların çok önemli bir

kısmı da “Dinler arası diyalog” ve “Kültürler arası eğitim” şeklindedir ve katılımcılar şu soruları sorarak işe başlamaktadırlar. “Avrupa’nın barışçı bir yeniden yapılanması için dinlerden katkılar gelebilir mi?” “Avrupa’nın bazı yerlerindeki kültürel ve etnik anlaşmazlıklar -ki, bunlar birbirini derinden yaralamaktadır- ile Balkanlar’daki haksızlıkların ve şiddetin oluşturduğu, aşilamaz gibi görünen engellere rağmen, dinler Avrupa’da yaraların sarılması ve kardeşliğin getirilmesi açısından yardımcı olabilirler mi; yoksa anlaşmazlıkları mı güçlendirirler?” Ben 80’li yıllardan beri bu tür toplantılara katılıyorum ve mensubu olduğum Ankara Üniversitesi bu tür çalışmaların içindedir.

Geçen yılın (1996) son ayında beni çok memnun eden bir şey olmuştu ve ben Almanya’nın Neuses kentinde imam olarak görev yapan, 1978-79 yılı (Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi) mezunlarımızdan birinden bir mektup almıştım, şöyle yazıyordu: “Üç yıldan beri Almanya’da Papazlar-İmamlar diyalogunda aktif olarak çalışıyorum. Bu yıl 27.si yapılacak olan *Alman Protestan Kiliseler Günü*’ne ilk defa müslümanlar da davet edildiler. 18-22 Temmuz 1997 tarihlerinde yapılacak çalışmaların hazırlık komisyonundaydım. Sizin katılmanızı teklif ettim, hepsi hemen evet dediler, size dökümanlar ulaştırılacak. Ben bu konuda görüşlerinizi almak ve tavsiyelerinizden faydalanmak istiyorum, saygılarımla.” Mezunlarımızdan birinin böyle uluslararası faaliyetlere katılması ve başarılı olması beni çok sevindirmişti, o daveti kabul etmiştim.

Avrupa Hıristiyan görünüm vermesine ramen, orada tam anlamı ile bir din birliğinden söz edilemez. Avrupa, tarihte din ve mezhep kavgalarından çok acılar çekmiş bir kıtadır. Bugün ise Avrupa’da kültürler, diller ve dinler içiçe yaşanmaktadır; sadece Avrupa’da değil tüm dünyada kültürler birbirine açılmış, sınırların devamına rağmen bir birleşme olmuştur. Bu birleşme somut bir gerçektir, fakat bu somut gerçek başa çıkılması zor sorunlar da çıkarmıştır. Artık hiç bir sorun tek bir millet çerçevesinde veya tek bir dini veya ruhani cemaatin görüşleri doğrultusunda çözümlenemez.

Çatışma ve dayatma şüphesiz insanların içgüdülerindedir ve bir ölçüde devam edecektir, fakat barışma ve dayanışma da insanların iç güdülerindedir; birlik ve dayanışma, barış ve sevgi insanların ruhunda vardır. Bu ruhu yeniden keşfetmek ve onu harekete geçirmek durumundayız.

Biraz da yazıma niçin bu başlığı verdiğimden söz etmek istiyorum. Yukarıda adı geçen 27. Alman Protestan Kiliseler Günü’nün Leipzig şehrinde düzenlenen faaliyetleri arasındaki “Avrupa’ya Bir Ruh vermek” isimli panele katıldığımda, panele benden başka Brüksel’den Avrupa Ekümenik Komisyonu temsilcisi Marc Lenders, Brüksel’deki Alman Protestan Kilisesi temsilcisi başdanışman Heidrun Tempel Hanım, Belçika

Müslümanları Merkez Danışmanlığından Prof. Dr. Yahya Michot, İsviçre Ekümenik Danışmanlık Ortodoks Merkezi'nden Başpiskopos Damaskinos çağrılmış bulunuyorlardı.

Panelin yöneticisi Dr. Reinhard Kirste katılımcıları tanıtırken benim hakkımda şunları söylemişti: "Ankara'dan Türk ve Müslüman bir hanım; Türkiye'nin Avrupa ile ne gibi bir işi olabilir? Anadolu'dan bir Müslüman kadının Avrupa'nın ruhaniyetine ne gibi bir katkısı olabilir?" Bana da dönüp demişti ki, "Ben böyle söylemekle sizin üzerinize dikkat çekmek istedim". Bu panelden ayrıntılı olarak söz etmek istiyorum, fakat önce Alman Protestan Kiliseler Günü hakkında öğrendiğim bazı bilgileri vermek istiyorum.

Leipzig şehri ve Alman Kiliseler Günü

Alman Protestan Kiliseler Günü çok büyük bir organizasyon, her yıl Almanya'nın ayrı bir şehrinde yapılıyor ve daha sonraki iki yılda nerede yapılacağı kararlaştırılıyor. Mesela gelecek yılkinin Stuttgart'ta, daha sonrakinin de Frankfurt'ta yapılacağı ilan edildi. Faaliyetin yapıldığı şehir bundan çok faydalıyor, çünkü faaliyet günlerince ulaşımda büyük tenzilat yapılıyor, oteller, pansiyonlar özel tarife uyguluyorlar, her yöreden pazarlar kuruluyor, hem bilimsel hem sosyal olarak bir alışveriş, bir tanışma ve kaynaşma gerçekleşiyor.

Beni alandan alıp otelime götüren, daha sonra da gideceğim bazı yerler için yardımcı olan özel arabanın sürücüsüne ilk karşılaşmamızda kendisinin de ilahiyatçı olup olmadığını sormuştum. İlahiyatçı değilmiş, bu işi her yıl, hobi olarak yapıyormuş. Mesleğinin ne olduğunu öğrenmek için bir soru daha sormuştum. Giyinişi biraz izcileri andırıyordu, boynunda sarı-yeşil bir fular vardı. Daha sonra bu fuların bütün gönüllü görevliler için bir işaret olduğunu anladım. Programın bittiği gün, Pazar günü, Komünyon'lu (Hz. İsa'nın havarileri ile yemiş olduğu son akşam yemeğinin temsili tekrarlanması) bir "Sonuç İbadeti" yapılacaktı. Buna katılıp katılmayacağı herkese önceden sorulmuştu. Ben bu ibadeti merak etmiştim, çünkü stadyumda yapılacaktı. Leipzig stadyumu Almanya'nın en büyük stadyumu imiş ve spor faaliyetlerinden başka faaliyetler için yüz bin oturma kapasitesi varmış. Ben o gün öğlende Almanya'dan ayrılacak olduğum için, eğer uçağıma yetişeceksem katılmak istediğimi yazmıştım. Beni uçaktan alan kişinin stadyuma götüreceğini, oradan da hava alanına yetiştireceğini bildirdiler.

Elimde yeşil bir kartım vardı ve üzerinde kapı numarası olarak "7" yazıyordu. Mihmandarım ve şöförüm beni bu kapıya kadar götürdü. Kendisi diğer görevliler gibi ait olduğu yere gitti. Ben kapıdan girince, aynı fularlardan takmış gençler yerimi gösterdiler, oturdum. Stadyum bütünü ile

doldu. Her Kilise'den temsilciler, korolar, orkestralar ve bazı özel gösteri grupları yerlerini almışlardı. Tribünlerdekilerin ellerine programı ve arada hep birlikte söylenecek ilahilerin sözlerini içeren sarı, yeşil, kırmızı, beyaz renklerde, katlanmış kağıtlar veriliyordu. Bu kağıtlar bir başka amaçla daha kullanıldı. Tıpkı spor gösterilerindeki gibi, zaman zaman veya konuşmacılar alkışlanırken dalgalanmalar yapılıyordu ve her seferinde alkışlarla birlikte bu kağıtlar açılarak ayağa kalkılınca, bütünüyle yeşil, sarı, kırmızı veya beyaz görüntüler oluşuyordu. Komünyon sırasında görevli gençler, bizim kağıt helvalarına benzer ekmekleri ve toprak kaplardaki alkolsüz özel içecekleri (ekmek ve şarap yerine) her sıraya birer tane olmak üzere dağıttılar, herkes ekmekten küçük bir parça koparıp ağzına atıyor, testiden de bir yudum içiyordu. Sonra testileri topladılar, herkes herbiri ile tokalaştı, barış dileklerini tekrarladı ve ayin sonuç ilahileri de sona erdi. Bazıları biraz daha kalıp coşkularını sürdürdüler, korolar ve orkestralar onlara eşlik ettiler.

Dışarı çıktım, mihmandarımla buluştuk; alana gidecek bir piskopos varmış, onu da alacakmışız, onun otelinin önünde durduk, Mozambik'li piskopos geldi. Piskopos benim Türk olduğumu öğrenince hemen başbakanın kim olduğunu sordu, ben henüz öğrenmediğimi söyleyince (Koalisyon sona ermiş, fakat henüz başbakanlık görevinin kime verildiği belli olmamıştı) "Yılmaz" adını telaffuz etti, meğer sabahleyin radyodan dinlemiş. Ben Mozambik Portekiz'in kolonisi olduğu için resmi dilleri Portekizce imiş. Bu arada mihmandarımı daha çok merak ediyordum ve ona asıl mesleğinin ne olduğunu sordum. Banka tüccarı (Bankkaufmann) imiş, cevap benim için şaşırtıcı idi. Görevli gençlerin nasıl temin edildiğini sordum, okullar bir hafta tatil edilirmiş ve gençler bu işleri seve seve yaparlarmış. Hatta temizlik işlerini de yaparlarmış ve o kadar yorulurlarmış ki, pazartesi günü okula geldiklerinde çoğu hala uyuklu olarmış.

Bir şeyi daha da çok merak etmiştim, onu da sordum. Eğitim Bakanlığı okulları Kiliseler Günü için nasıl tatil ediliyor, bizde olsa laiklikle bağdaşmadığı için böyle bir şey yapılamaz, dedim. Eğitim Bakanlığı okullara emir vermezmiş, sadece tavsiye edermiş ve okullar buna uymamış, uymayan okullar olabilirmiş fakat böyle bir davranış okullar için iyi olmazmış ve onlar halkla karşı karşıya gelmek istemezlermiş. Banka tüccarı, "Bizim gençlerin yardımına gerçekten ihtiyacımız var, bu çok büyük bir hizmet" diye açıklama yapıyordu. Bu defaki organizasyonda 4500 genç görevlendirilmiş, hepsi de gönüllü olarak. Sabahleyin stadyuma giderken polislerin çokluğu dikkatimi çekmişti, bir de caddelerin tenhalığı. Meğer bu gün için stadyuma giden yollar diğer araçlara kapatılmış, sadece oraya yaya olarak gidenler ve bir de görevlilerin araçları bu yollardan geçme iznine sahipmiş.

Leipzig şehri çok büyük bir alanı kaplıyordu, yollardan geçerken iki türlü yapılar göze çarpıyordu: Virane görüntüsünde olanlar ve restore edilmiş, mükemmel, eski tarz olanlar. Eski yönetimde insanların ancak asgari ihtiyaçlarına yetecek kadar gelirleri olabildiğinden evleri eskidikçe onları tamir ettiremiyorlarmış, böylece binalar giderek oturulmaz hale geliyor ve devlete bağışlanıyorlarmış, sahipleri devletin kendilerine verdiği küçük evlere taşınıyorlarmış. İki Almanya'nın birleşmesinden sonra, yeni yönetim evleri eski sahiplerine geri vermiş ama restore etmek çok pahalı olduğu için, çoğu restore ettiremiyor. Bazıları müteahhitlerle anlaşmış, evlerin içinde tadilat yapıyor, küçük dairelere bölünerek kiraya verilecek ve kiralanabilecek hale getiriliyorlarmış. Virane görüntüsünde olanlar henüz restore edilmemiş olanlarmış. Bunlardan bazıları tamamen boştu, bazılarında ise herşeye rağmen oturuluyordu. Şimdi faaliyetlere geçmek istiyorum.

Alman Protestan Kiliseler Günü ve Müslümanlarla İlişkiler

Bu yılki, 27. Alman Protestan Kiliseler Günü programının içinde Müslümanlarla ilişkiler önemli yer tutuyordu. Bir yıl önce başlamış olan hazırlık çalışmalarında Müslüman bir hocayı çalışma grubu üyesi olarak aralarına almışlardı. Hoca Neuss şehrinde Din Görevlisi idi ve birlikte çalışmayı kabul etmişti, program ilgi çekiciydi. Ben bu bölümde genel olarak program ve özel olarak da katıldığım "Avrupa'ya Bir Ruh Vermek-Dinlerin Yeri Neresi" panelindeki sunuşum hakkında bilgi vermek istiyorum.

Benim katılmadığım ilk iki günün birincisinin sabah oturumu olan "Müslümanlarla Karşılaşma", İmam ile Papaz'ın Kur'an'dan ve İncil'den ayetler okuyup açıklamaları ile başlamıştı, daha sonra dinleyicilerin de katkılarda bulunabildiği, diyalog ile ilgili tecrübe alışverişleri ile sürdürülmüştü. Öğleden sonraki, "İbrahimi Dinler, Birlikte yaşamak-Birbiri için Yaşamak" isimli oturum, her üç dinin temsilcilerinin katılımı ile "Demokratik Bir Toplumda Dini Hoşgörü ve Adaletli Katılım", "Çoğulcu Hukuk Devletinde Vatandaş Hakları - İnsan Hakları", Allah İçin Adalet-İnsanlar İçin Adalet" konularındaki sunuşlar ve tartışmalarla geçmişti.

İkinci gün sabahleyin İncil'den ve Kur'an'dan ayetlerin okunup açıklanmasından sonra, "Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Şiddet" adlı bir oturum bulunuyordu. Bu bölümde Haçlı Seferleri, Kutsal Savaşlar, İnanç Savaşları ve dinlerin niçin savaşlara sebep olduğu konuları psikolojik açıdan da incelenip tartışılmıştı. Öğlen vakti Müslümanların Cuma ibadetine göre düzenlenmişti. Öğleden sonra bilim, politika, ilahiyat ve çeşitli kuruluşlardan temsilciler tarafından "Din insanları sertleştiriyor mu?" konusu tartışılmıştı.

Benim de katıldığım cumartesi günü sabahleyin bir kadın ilahiyatçı ile bir kadın papazın Kur'an'dan ve İncil'den adalet ile ilgili ayetler oku-

yup açıklamalarından ve birbirlerine sorular sorarak konuyu genişletmelerinden sonra, "İslam'da ve Hıristiyanlık'ta Kutsal Metinlere Göre Yaşamın Metodları ve Örnekler" açık oturumu yer aldı; bir İmam ile bir Papaz'ın sunuşları sırasında bazı heyecanlanmalar oldu. Hoca Kur'an'dan seçtiği ayetleri sadece Almanca olarak okumuyor, onları tilavet ederek de okuyordu. Sunuşların ardından sorular ve katkılarla konu genişletildi. Bir ara öyle genişletildi ki, bizim hoca, Hz. İsa insanları kurtarmakla görevli idi, müslümanlar da bu insanlara dahildirler; Hz. Muhammed insanlığa rahmet olarak gönderilmişti, Hıristiyanlar da bu insanlığa dahildirler, gibi cümleler kullandı.

Bir Hıristiyan Hanım, "Benim ibadet etmem için imam veya papaz gerekmez, ben onların söyleyecekleri sözleri, okuyacakları metinleri kasete alabilirim ve kalbim doğrudan Allah'a kenetlenebilir" dedi. İşte bu noktada kapı açıldı, önünde ve arkasında İncil ayetlerinden dövizler asılı olan, elinde de bir başka döviz tutan bir ince kadın ve onu yönlendiren bir genç erkek yavaş yavaş yürüyerek içeri girdiler. Dövizlerdeki ayetlerde Hz. İsa'nın şu sözü vurgulanıyordu: "Ben barış getirmeye değil, kılıç getirmeye geldim." Kadının elinde tuttuğu dövizde de onların kendi fikirleri okunuyordu: "Müslümanlarla karşılaşmanın bir tek amacı olabilir, o da Hz. İsa'nın, Bütün insanları havarilere dönüştürün sözüdür!" Bu iki kişi bir süre bir köşede ayakta beklediler; dinleyicilere söz verilirken isimlerini yazdırdılar, fakat kadın çok aşırı sözler söylemiş olmalı ki, dinleyenler alkışlarla ve tahtalara vurarak gürültü yaptılar ve o kişiler salonu terkedip gittiler. Yanımda oturan ve biraz sonra benim de katılacağım oturumu yönetecek olan Dr. Kirste bana dönerek usulca şöyle söyledi: "Bunlar bizim fundamentalistlerimiz" Ben de dedim ki, "Bizim fundamentalistlerimiz de ihtiyacımız vardır". Nitekim panellerin bitiminde, henüz herkes ayakta olup salonu terketmemişken, bir müslüman genç hızla mikrofona geçti ve ezan okumaya başladı. Besbelli ki, o da bütün insanları İslam'a çağırma görevli olduğunu söylemek istiyordu. Kimse müdahale etmedi, genç ezanı sonuna kadar okudu ve bitirdi. Öğlenden sonra "Avrupa'ya Bir Ruh Vermek-Dinlerin Yeri Neresi?" konulu panel vardı.

Avrupa'ya Bir Ruh Vermek - Dinlerin Yeri Neresi?

Panelin yöneticisi Dr. Reinhard Kirste panele giriş olmak üzere şöyle bazı soru cümleleri attı ortaya: "Avrupa'dan bahseden kişi neyi kastetmektedir? Avrupa birliğini mi, Batı Avrupa veya Orta Avrupa'yı mı, sınırlar nerededir? Fakat eğer Avrupa Urallar'dan İrlanda'ya, Kuzey Burnu'dan Cebelüttarık'a (veya hatta Kanarya Adaları'na) kadar uzanıyorsa, ne olacak?

Bir çok halklar, kültürler ve dinler Avrupa'yı etkilemiştir. Keltler, Germenler, Grekler, Romalılar, Slavlar, Tatarlar ve Araplar sadece sayılı-

ması gerekenlerden bazılarıdır. Hıristiyan Batı'dan veya Hıristiyan Avrupa'dan söz etmek isteyenler, Avrupa'nın Hıristiyanlık öncesi temelleri, Yahudiler, Germenler, Keltler, Orta Asya halkları vs. ile Hıristiyanlık sonrası, mesela İslam'dan gelen tesirler hakkında ne düşünürler?

Bunların ardından Rum-Doğu ve Latin-Batı zamanlarından beri Avrupa içinde bir ayrılık hattı geçmektedir ki, bunun için Bosna Hersek'teki yıkık Mostar köprüsü günün sembolü olarak durmaktadır. Bu ayrılık hatında Doğu Roma ile Batı Roma, Bizans-Ortodoks Kiliseleri ve Latin-Katolik Kiliseleri, Kutsal Roma-Germen-İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu karşılaştılar.

Dinler Avrupa'yı ne ölçüde etkilediler? Germen ve Kelt tanrıları, Yahudi Diaspora'sı ve Hıristiyan Mesih'i, Zerdüştlük ve İslam, Gnostisizm ve daha pek çoğu bugünkü Avrupalıların inancını ve düşüncesini, bunu kısmen dahi olsa bilmemelerine (veya bilmek istememelerine) rağmen, ne kadar çok etkilemişlerdir? Avrupa, daima teslim edildiği gibi, dinleri hesaba katmadan düşünülemez, fakat dinlerin yeri bugün neresidir?

Avrupa'nın Ruhü ile kastedilen nedir, farklı kaynaklara müracaat ederek Avrupa'yı dinler açısından beslemek midir? Bir Avrupa bütünü anlamında Balkanlar'ın fonksiyonunu nasıl görüyoruz? Laiklik ile İslam'ı birleştirmiş olan Türkiye'ye, Avrupa açısından hangi önemi veriyoruz?"

Avrupa Ekümenik Komisyonu Başkanı Marc Lenders, 27. Alman Protestan Kiliseler Günü'nü "Avrupa'ya bir ruh vermek" konusuna tahsis etmek ve bu amaçla dinler arası bir çalışmayı başlatmaktan amaçlarının ne olduğu ile ilgili açıklamalarda bulundu. Lenders şöyle söylüyordu: "Avrupa'nın yeniden yapılanması davası şimdye kadar sadece Avrupa Birliği'nin uluslararası politik, ekonomik, sosyal ve kültürel kuruluşları tarafından yürütüldü; bu alandaki önemli atılımlar onların eseridir. Politikacılar, barışa hazır olmak konusunda, Kiliselerin önüne geçen çalışmalar yapmış olmalarından dolayı, teşekkür edilmesi gereken kişilerdir ve bu durum Kiliseler için utanılacak bir şey olarak kalacaktır. Dört yıl önce Jacques Delors, Kilise temsilcileri ile yapılan bir toplantıda, 'Avrupa'ya bir ruh vermek gerek' demişti. Avrupa Komisyonu üyeleri, Kiliselerden problemleri için çözüm değil, görüş beklentisi içinde olduklarını söylemişlerdi. Onların, itici güce sahip davranışlar üretmek için kuvvete, azim ve hayal gücüne ihtiyaçları vardı."

Avrupa Kiliseleri bu münasebetle kendi tarihlerine sarılmalydılar, içlerine kapanıp kenara çekilmemeliydiler. Din bir kişisel alan olabilir, fakat doğru anlaşılmalı bir inanç toplumsal yapılanma sorunlarının yanında söz sahibi olmak ister. Avrupa Kiliseleri ile birlikte, Avrupa'da yaşayan ve etkili olan diğer dinlerin cemaatleri de toplumsal sorunlarla ortak-

laşa başedecek yeni bir kültürü oluşturmaliydılar. Marc Lenders, Avrupa Ekümenik komisyonu olarak zaten böyle çalışmalara destek verdiklerini ve koordinasyonu sağladıklarını anlattıktan sonra, Avrupa'nın halihazır-daki problem durumunun iki açıdan açıklanabileceğini söyledi:

“Bunlardan birisi toplumsal geleneklerle ilgilidir. Toplumsal gele-nekler, endüstri reformlarına engel teşkil ettikleri sebebi ile başlangıçta şiddetle savaşılmış olmalarının yanısıra, şimdi de teknolojiadaki devrim sonucu yokedilme tehlikeli ile karşı karşıyadırlar. İkinci görünüm Avru-pa'da çok kültürlü ve çok dinli bir toplumun oluşması ile ilgilidir. Avru-pa'da içinde yaşadığımız bin yılın sonunda bir parantez kapanmaktadır ki, bu parantez 1492 yılında Yahudilerle Müslümanların İspanya'dan sü-rülmesi ile açılmıştı. Bugün ise Avrupa ülkelerinde İslam ikinci büyük dindir. Daha önce Avrupa'dan dışarı doğru olan göç yönü şimdi tersine dönmüştür. Avrupalılar bugün artık çok kültürlü bir çevrede yaşamakta olduklarını farketmektedirler, fakat onlar kendilerinin buna hazır olmadı-ğını da farketmektedirler. Avrupa Kiliseleri bu münasebetle kendi tarihle-rine sarılabilirler. Onlar geçmişlerini, bugünü daha kuvvetle aydınlatacak yeni bir ışıkla yorumlamak zorundadırlar.”

Lenders'in çok önemli bulduğum bir cümlesini de şu olmuştur: “Her insanın biyografisinin diğer insanların biyografileri ile bağımlı oluşu gibi, her dini ve milli tarih de diğer dinlerin ve milletlerin tarihi ile bağımlıdır. Bağlantılarından soyutlanmış bir tarih yazımı, kendi geçmişini soyutlaş-tırma ve mitleştirme tehlikesini getirir. Böyle yaptığı zaman daima eleştiri-lere hedef olunacak ve politik hedeflerin kullanımına açık olunacaktır. Avrupa bugün bir yol ayrımında bulunmaktadır. Dinlerin öğretileri yeni-den yorumlanmalı ve insanlarımızı yeni ümit ufukları açmalıyız.” şimdi “Avrupa'ya bir ruh vermek - Dinlerin yeri neresi?” konusundaki tebliğimi ve ona gelen tepkileri anlatmak istiyorum.

Benim Bildirim ve Tepkiler

Önce Avrupa'dan ne anladığımı anlatmalıydım, bunu şöyle ifade ettim: Avrupa tarih içinde daima aynı anlamı taşımamıştır. Roma İmpa-ratorluğu'nun Doğu ve Batı olarak bölünüşüne kadar bir Avrupa ayrımı söz konusu olmamıştır. Bölünmeden sonra Batı Hıristiyanlığa adan-mış gibidir, Doğu'da ise Hıristiyan ve Müslüman bir arada yaşamaya devam etmiştir. Amerika'nın keşfine ve genel olarak keşiflere ve bunla-ra bağlı olarak yeni ticaret yollarının ortaya çıkmasına kadar Müslü-manlarla Hıristiyanlar arasında ilişkiler devam etmiştir. 16. yüzyıla kadar Avrupa'dan, Akdeniz çevresindeki ülkeler anlaşılılmaktaydı. Yani geçmi-şimizde sadece savaş ilişkileri yoktur, biz sadece düşmanca bir geçmi-şe sahip değiliz, iyi komşuluklar da yaşamışızdır. Yeni ticaret yolları-nın bulunmasından sonra doğu ticaret hayatında gerilemiş ve fakirleşmiş-tir.

Aslında beni Avrupa'nın bugünkü sınırları veya onun gelecekte hangi sınırlarının olacağı fazla ilgilendirmemektedir dedim. Ben Avrupa'dan herhangi insanlar ne anlıyorsa onu anlıyorum. Beni asıl ilgilendiren şey, Avrupa'da bugün kültürlerin, dinlerin ve dillerin yanyana ve birlikte yaşamakta oluşu ve bunun devam etmesi için hangi yardımların yapılabileceği, bu yardımlarda dinlerin yerinin nerede olacağıdır. Sadece Avrupa'da değil, bütün dünyada artık dinler kapalı cemaatler halinde yaşamamaktadırlar. İnsanlar inançları ve ibadetleri ile de birbirlerine açılmışlardır ve sınırlara rağmen insanlar insanlık gerçeğinde biraraya gelmişlerdir. Bu durum somut bir gerçektir ve bu somut gerçek karmaşık soruları da beraberinde getirmiştir.

Benim kanaatime göre, düşmanlıklar dinlerden veya dindar olmaktan kaynaklanmıyor, düşmanlığın başka sebepleri vardır. Bir dine mensup olmak, dindar olmak, geniş ve doğru anlamı ile, bir yaratıcı'ya inanmak ve O'nun hizmetinde olmak demektir. Farklı dinlerden olan müminlerin farklı sembolik hareketlerle yaptıkları ibadetlerin ardındaki nihai hedef nedir? Bu nihai hedef Allah'a yaklaşmak, O'nun rızasına kavuşmak değil midir? Öyleyse farklı dinler, bir dinin içindeki farklı mezheplere benzetilemez mi? Allah inancındaki farklı kabuller, tasavvurlar ve bunlara bağlı olarak farklı dünya görüşleri konusunda insanların hürriyetleri korunmalıdır, çünkü insanlara bu hürriyeti veren onları Yaratan'dır.

Dinler bizim başka herhangi bir yolla cevaplandırılmamış, yani cevapsız kalmış sorularımıza cevap verirler. Nereden geliyoruz? Niçin yaşıyoruz? Nereye gidiyoruz? Bunlara verilen cevaplar ve bizim onları kabullerimiz dünyadaki her şeyden daha kıymetlidir. Hz. İsa'nın hangi özellikleri vardı? Kur'an'ın Allah lafzı olması ne demektir? Bunlar bizim kendi inancımızı ilgilendiren özel konularımızdır. Dogmalarla, özel konularla ilgili kavgalar bize sadece vakit kaybettirir. Biz ayrıldığımız alanlarda değil ortaklaşa kabul ettiğimiz alanlarda çalışabilir ve çalışmalıyız.

İnançlarımıza göre insanlar birbirlerindedirler. Bizler şimdi belki karşılıklı olarak birbirimizi yabancılar olarak görüyoruz, fakat aslında bizler akrabalarız. "Bir nefisten yaratıldınız" ve "Birbirinizdensiniz" sözleri Kur'an'ın dünya görüşü olduğu gibi, Ehli Kitap'ın da dünya görüşüdür. Allah insanı özenerek yaratmıştır, ona ruhundan üflemiştir ve bütün diğer yarattıklarını onun kullanımına ve korumasına vermiştir.

Yahudiler, Hristiyanlar, Müslümanlar ve diğerleri, bizler hepimiz kimleriz? İnançlarımıza göre, insanlar olmakta birleşiyoruz; ve bizleri Yaratan bir tek Allah'a aitiz. O çalışmamızı istediği için çalışıyoruz; çalışmak için yaratılmışız ve bunu seve seve yapıyoruz. Bir işten yorulunca bir başka iş yapıyoruz; dinlenirken bile çalışıyoruz. Amacımız birbirimize zarar vermek olamaz. Bizim bir ruhumuz vardır. Ruhumuz olduğunu söyleyip duruyoruz, fakat aslında ruh kimdir? Ruh, "Ruhundan

Veren"indir, yani Allah'ındır. (Kitabı Mukaddes, Yaratılış I, 2-7, Kur'an-ı Kerim 15, Hicr, 29. ayet) Avrupa'ya verebileceğimiz ruh, ancak ruhlarmızı birleştirmekle oluşacak ruhtur.

Avrupalılar ve Avrupalı olmayanlar, yerleşmiş olanlar veya misafir işçiler, bizler hepimiz Allah'ın yeryüzünde çalışan misafir işçileri değil miyiz? Çalışmamızın amacı, Allah'a hizmet etmektir. Birbirimize ve diğer yaratıklara hizmet etmek aslında Allah'a hizmet etmektir. Fakat eğer savaşı esas alır da barış için yeterince çalışmazsak, yokettiğimiz insanlar kimler olacaktır? Herbirinde, Ruhundan Veren'in ruhu bulunan insanlar değil mi? Bütün insanların Yaratıcı'nın ruhundan taşıdıklarını ve bundan dolayı iyiliğe layık olduklarını öğretecek bir dini terbiyeyi yaygınlaştırmalıyız. Din eğitimindeki uzak hedefimiz bu olmalıdır, kanaatindeyim.

İnsanlar birbirine yardımcı olduklarında, kendi inancından olmayanları cehenneme göndermeyi veya onları yoketme planları yaparak dünyayı onlardan temizlemeyi kolayca düşünebiliyorlar. Halbuki tanıştılar ve yakınlaşıp arkadaş oldular mı, düşünceleri ve davranışları değişiyor. Önce belki şöyle düşünüyorlar: "O da bir insan, hidayete ermek ve cennete girmek onun da hakkı, belki ben buna aracı olabilirim." Fakat bu düşüncelerinin karşılıklı olduğunu farkedince şaşırıyorlar. Ne yapsınlar şimdi? Yeniden ayrılıp yabancılaşsınlar mı, aldırmazlıktan mı gelsinler, yoksa hedefi aynı olan farklı yollarda yürümekte olduklarının bilincine varsınlar ve karşılıklı olarak saygı davranışı mı geliştirsinler?

Değişik dinlerden ve kültürlerden gelerek bir Alman mahalli okulunda, aynı sınıfta okuyan ve arkadaş olan çocuklar, birbirleri için, din bilgilerinden kaynaklanan endişeler taşıyabilmektedirler. Mesela eve geldiklerinde anneleri ile şöyle konuşan çocuklar azınlıkta değildir: "Hans Hıristiyan, öyleyse o cehenneme mi gidecek? Fakat o çok iyi bir insan, ben onun cehenneme gitmesini istemiyorum." Veya: Mehmet Müslüman, böyle olduğu için o cehenneme mi gidecek? Fakat o çok iyi bir insan, ben onun cehenneme gitmesini istemiyorum" ve başlarlar ağlamaya. Konuşmanın burasında bizim Hoca'dan alkış sesleri duyuldu. Meğer onun çocuğu da aynı konuşmaları kendisine yapmış.

İslam Peygamberi Hz. Muhammed, müslümanlığın muzafferiyetini sağladığı Mekke Fethi'nden dönerken sahabesine demişti ki: "Küçük savaş kazandık, şimdi büyük savaş kazanmaya gidiyoruz." Büyük savaşın ne olduğu sorulduğunda şu cevabı vermişti: "Kendi kendimizle, nefislerimizle savaş." Barış için savaşmak, düşmanla savaşmaktan daha büyük bir olaydır, daha uzun zaman gerektirir. Savaş için yaşanmış dönemlerin acıları henüz taze iken barışı ümitlemek zor olabilir, fakat kararlı olmalı, hiç vazgeçmemeli, bu uğurda çalışmalıyız.

Bizde bir halk öyküsü vardır, buna “Kabe’ye hacca giden karıncanın hikayesi” denir. Karıncaya çölde, hiç durmadan yürürken rastlamışlar, üstelik ayağı da topalmış. “Nereye gidiyorsun” diye sormuşlar. “Kabe’ye, hacca gidiyorum” demiş. Şaşırılmışlar, “bu zavallı ince gövdenle, hele bu topal ayağınla o kadar uzak yola nasıl gidersin, dön geri be hayvancık” demişler. Karınca hiç etkilenmemiş ve demiş ki, “Kabe’ye varamazsam da yolunda ölürüm ya!” Bizler de bu topal karıncanın kararlılığı ile çalışmalıyız. Kararlı olmalıyız ki, zor olanı başarabilelim. Çünkü barış, uğrun-da çalışılmaya değerdir; ta ki “Keskin kılıçlar saban demiri, mızraklar bağ bıçağı olsun da, savaş sanat olmaktan çıksın” (Kitabı Mukaddes İşaya 2/4).

Bugün Dinlerin Yeri Neresi?

Bu soruya benim cevabım, dinlerin bugünkü yeri dünkü asıl yeri neresi idiye orasıdır, şeklinde olmuştur. Dinlerimiz bizim kalbimizde, ruhumuzda, aile terbiyemizde, ahlakımızda, davranışlarımızdadır. Dinlerimiz, bizler nereye gidersek oraya giderler, nereden gelirsek oradan gelirler ve bizim içimizde, bizimle birlikte yaşarlar. Eğer biz dindarsak, dinimizi içselleştirmişsek, onu nereye bırakabiliriz de bazen dinli bazen dinsiz gibi yaşayabiliriz? Bugün belki dinler yönetimlerde veya devlet törenlerinde yeterince görünmüyor, çoğu zaman günlük ibadetlerde de pek az insan görülüyor. Fakat dinler ibadethanelere sığar mı? Dinler her zaman ve her yerde, insanların ruhunda insanlarla birlikte aktiftirler, ben böyle düşünüyorum. Nitekim yukarıda anlattığım gibi, sonuncu gün yapılan stadyum ibadetinde, başka zamanlarda kiliseleri dolduramayan insanlar yüzbin kişilik stadyumu doldurabilmişlerdi.

Bizler bugün dinlerin büyük ölçüde istismar edildiğine de şahit oluyoruz. Fakat, nerede fayda getirecek, değerli bir şey varsa ve sahipleri ondan faydalanmıyorlarsa, faydacı bir takım insanlar gelirler ve onu kendi faydaları için kullanmanın yollarını ararlar. Bizler maalesef dinlerimizi uzunca bir süredir ihmal ettik. Dinlerin ihmal edilmeye tahammülleri yoktur. Dinler ihmal edilmiş olarak kalamazlar. Bizler, inananlar olarak kendi dinlerimizden kendimiz faydalanmalıyız ve bunun için birbirimizle yardımlaşmalıyız ki, dinlerimiz istismarcıların eline kalmasın.

Bir de bazen, Avrupa’ya bir ruh vermek derken, “Avrupa için hangi din?” gibi sorular ortaya atılıyor. Ben diyorum ki, Avrupa için şu din veya bu din değil, yapılacak yeni bir düzenleme hiç değil, Avrupa için gerekli olan bilinçli dindarlıktır, Allah sevgisi ve korkusudur, her müminin kendi dininde daha dindar olmasıdır. Ancak o zaman bir Avrupa ahlakı, davranışı ve ruhaniyeti oluşturulabilir.

Sorulara ve katkılara geçmeden önce verilen arada, Avrupa’ya verebileceğimiz ruh konusunun dinleyenlerce anlaşılabilirdi izlenimini aldım.

İşçi olduğunu söyleyen bir adam benim yanıma geldi ve benimle aynı fikirde olduğunu söyledi: “Bizler hepimiz insanlarız ve ruhumuz vardır, bu ruh ile hareket etmeliyiz” benzeri sözler söyledi, bunlar beni memnun etti. Aradan sonraki katkılarda ve sorularda daha çok tarihçi Prof. Dr. Yahya Michot’un fikirleri tepki topladı. O, Avrupa için Osmanlı yönetiminin örnek alınması gerektiğini işlemiştir. Almanya’da Türkler Osmanlı uygulaması ile o kadar çok övünmektedirler ki, artık, onun hiç mi yanlışı yoktu, öyle idiyse nasıl yıkılabildi, gibi tepkilerle karşılaşmaktadırlar. Panelde de karşılıklı olarak tarihçiler yer aldığı için ve dinleyiciler arasında şarkiyatçılar olduğu için, konu yönetim üzerinde yoğunlaştı.

Katkıların arasında bir genç de şöyle konuştu: “Ben basit bir işçiyim, benim için Avrupa demek bütün dünya demektir.” Bu söz, benim bildirim ile yakından ilgiliydi ve beni çok memnun etmişti. Almanya Protestan Kiliseler Günü’nün “Müslümanlarla ve İbrahimi Dinlerle Karşılaşma” konulu çalışmaları böylece sona eriyordu. Yönetici kapanış konuşmasında katılımcılarla ilgili cümleler söylerken benim için şöyle söyledi: “Demek ki Anadolu’dan bir kadın Avrupa’nın ruhaniyetine katkıda bulunabilirmiş”. Ben bunun üzerine başka bir söz söylemedim.

Panele, sunduğum tebliğimin Almanca ana metnini de yazıma eklemek istiyorum.

EUROPA EINE SEELE GEBEN*

Prof. Dr. Beyza BİLGİN

Zuerst einige Erinnerungsstücke zu Europa:

Es hat in der Geographie Europas immer natürliche Verbindungswege gegeben, die ihm den Kontakt zu nichteuropäischen Völkern ermöglichten. Dieser geographische Umstand hat immer eine wichtige Rolle gespielt bei der Entwicklung der europäischen Kulturen. Europa ist seit uralten Zeiten her ein Einwanderungsland gewesen.

Im Laufe der Geschichte baute man in Europa Beziehungen auf zu den Ländern in Übersee (Kolonien) und zu den alten Kulturen des Mittel-Ostens. Dabei sind viele Besonderheiten dieser Kulturen nach Europa getragen worden. Europa gelang es diese alte kulturelle Erbe zu verbinden mit seinen eigenen Entdeckungen und Erforschungen und diesem ganzen eine neue Seele zu schenken.

Genauso zeigt auch das Klima des Europas keine Einheitlichkeit. Die verschiedensten Klimazonen der Welt finden sich wieder. Und auch das Pflanzenkleid ist im höchsten Maße von anderen Kontinenten nach Europa überkommen. So sind nicht nur der Weizen und Gerste Umsiedler (Immigranten), sondern sogar die Tomate und die Kartoffel.

Die Bevölkerung Europas hat sich nicht so einfach gebildet. Die Menschen Europas mußten zu Anfang eine lange Zeit gegen die Wildtiere einen Kampf auf Leben und Tod führen. Als dann die Bevölkerung durch die industrielle Revolution rasch zunahm, wurde die Tier- und Pflanzenwelt teilweise vernichtet. Diesmal mußten Tiere und Pflanzen mit den Menschen einen Kampf auf Leben und Tod führen. Nachdem Europa all dies bewältigt hatte und seine ökonomische, politische und militärische Überlegenheit gesichert hatte, begann es, durch diese neue Kulturmischung seine Umwelt zu beeinflussen.

Das heutige Erscheinungsbild Europas

* Der an den 27. Deutschen Evangelischer Kirchentag, zur Podiumsdiskussion "Europa eine Seele geben-Wo bleiben Religionen?" gehaltene Text.

Noch immer setzt Europa seine Beziehungen zu den alten Kolonialmärkten fort und bekommt einen großen Teil des Export- und Importertrages der Welt. Mit diesem Reichtum bekam es ein Verkehrsnetz aus Autobahnen, Eisenbahnlinien, See- und Flughäfen, daß es heute in Europa keinen schwer erreichbaren Punkt mehr gibt. Und weiterhin ist Europa ein Kontinent, in dem verschiedene Nationen und Kulturen zusammenleben und in den sie auch einzuwandern.

Trotz seiner christlichen Erscheinung kann man in Europa von keiner einheitlichen Religiosität sprechen. Religiosität steht immer in enger Verbindung zu ethnischem Bewußtsein und kann bei Minderheiten ein stärkeres Mittel zur Wahrung ihrer eigenen Existenz sein als die Sprache. Europa mußte durch religiöse und konfessionelle Konflikte viel Unglück erfahren.

Heute ist in Europa die Situation da, daß Kulturen, Religionen und Sprachen miteinander und ineinander leben. Nicht nur in Europa, sondern überall auf der Welt sieht man dieselbe Situation; die Kulturen und Religionen sind sich einander geöffnet, und die Menschen scheinen trotz der Grenzen zu einer Menschheit verschmolzen. Diese Vereinigung ist ja nicht ein Ideal, sondern sie ist konkrete Wirklichkeit. Diese konkrete Wirklichkeit bringt aber komplizierte Streitfragen mit sich. Jetzt darf keine Frage mehr im Rahmen nur einer Nationalität oder nach der Ansicht einer religiösen oder geistlichen Gemeinde gelöst werden. Zur Erkenntnis eben dieser Wahrheit wird jetzt ein Kampf auf Leben und Tod geführt.

Sich widersprechen und auf seiner Absicht beharren, sind zweifellos menschliche Instinkte, aber Versöhnung und Solidarität sind genauso auch menschliche Instinkte. Also gehören Einheitlichkeit und Solidarität, Versöhnung und Liebe zur Seele der Menschen. Man muß diese Seele vom neuen entdecken und sie im Bewegung setzen.

Wenn Menschen aneinander fremd sind, fällt es ihnen leicht, andere in die Hölle kommen zu lassen oder zu denken, sie könnten die Welt von ihnen reinigen, indem sie sie vernichten. Aber wenn sie einander kennenlernen und Freunde werden, verwandeln sich ihre Gedanken und ihr Verhalten. Dann denken sie erst einmal folgendes: "Er ist ja ein Mensch. Auch er hat das Recht, zum wahren Glauben zu kommen. Vielleicht kann ich dabei helfen." Nachdem sie aber bemerken, daß der andere auch derselben Meinung ist, kommen sie durcheinander. Sie wissen nicht mehr, was sie tun sollen. Sollen sie sich trennen und einander wieder fremd werden? Sollen sie so tun, als ob es ihnen gleichgültig wäre? Oder sollen sie nicht von Neuen entdecken, daß sie zwar auf getrennten Wegen gehen aber im Grunde dasselbe Ziel verfolgen? Und sollen sie nicht anfangen, sich Mühe zu geben und voneinander Respekt zu haben?

In einem Stadtteil in Deutschland besuchen Schüler aus verschiedenen Kulturen und Religionen die selbe Schule, sind Freunde und haben dieselbe Sorge umeinander, aus ihrem religiösen Wissen heraus. Es gibt zum Beispiel nicht wenige Kinder, die ihren Müttern nach der Schule zu Hause folgendes erzählen: "Mein Freund Hans ist ein Christ. Wird er deswegen in die Hölle kommen? Er ist doch ein Guter Mensch, ich will nicht, daß er in die Hölle kommt". Oder auch so: "Mein Freund Mehmet ist ein Muslim, wird er deswegen in die Hölle kommen? Aber er ist ein guter Mensch. Ich will nicht, daß er in die Hölle kommet!", und dann fangen sie zu weinen.

Ob wir Europäer sind oder Nichteuropäer, Einheimische oder Gastarbeiter... Sind wir nicht alle, die wir auf der Erde arbeiten, Gastarbeiter Gottes? Das Ziel unseres Arbeitens ist es, Gott zu dienen. Wo wir den anderen Menschen und Geschöpfen dienen, ist es im Grunde Dienst zum Gott. Wenn wir aber den Kampf zu unserer Hauptsache machen und uns nicht genug Mühe geben für die Versöhnung-wer sind dann die Menschen, die wir dabei vernichten? Sind sie nicht alle Menschen, die Gott geschaffen hat, indem Er von seiner eigenen Seele verschenkt hat? (Bibel 1. Mose 2-7: und bließ ihm den Odem des Lebens in seine Nase; Koran 15.al-Higr 29: wenn ihm meinen Geist eingehaucht habe) Wir müssen unter uns diese echte religiöse Erziehung verbreiten, die uns lehren wird, daß alle Menschen als Menschen Träger von Gottes Seele sind und deswegen alles Guten würdig sind. Das Endziel der Religionspädagogik soll meiner Meinung nach ein solches Ziel sein.

Als Prophet Mohammad von der Eroberung der Stadt Mekka zurückkam, sagte er seinen führenden Mitarbeitern: "Wir haben im kleinen Kampf gesiegt, jetzt geht es darum, daß wir den großen Kampf zu gewinnen." Sie fragten, was denn dieser große Krieg sei." Er erklärte: "Der Kampf gegen uns selbst, gegen unsere Begierde."

Der Kampf um Versöhnung ist eine noch größere Sache als Kampf gegen Feinde und braucht noch mehr Zeit. Gerade heute, wenn die Schmerzen der Kriegszeit noch zu empfinden sind, kann die Hoffnung auf Versöhnung schwer fallen. Aber wir müssen entschlossen sein, die Versöhnung zu verwirklichen und dürfen nicht darauf verzichten, wir müssen zur Erreichung dieses Ziels aus ewig arbeiten. Denn die Versöhnung ist es wert, daß wir uns mühen, bis "scharfe Schwerter zu Pflugcharren und die Lanze zu Weinbergmesser werde und der Krieg nicht mehr als eine Kunst gelte" (Bibel)

Bei uns erzählt man immer noch eine Volkskserzählung. Man nennt sie "Die Geschichte von hinkenden Ameise": Eines Tages trafen Leute eine hinkende Ameise, die durch die Wüste lief. Sie fragten sie, wo sie denn wolle. Sie sagte: "Zur Kaaba. Ich mache die Wahlfahrt nach Mekka!" Sie staunten aber und sagten: "Wie kannst du mit deinem so

dünnen Körper und hinkenden Beinen die lange Wallfahrt nach Mekka machen, kehre zurück, Tierchen!" Aber die Ameise hört nicht zu und sagte nur: Falls ich Mekka nicht erreicht, so sterbe ich ja auf dem Weg dorthin."

Wir müssen mindestens so entschlossen arbeiten, wie die hinkende Ameise in dieser Geschichte. Entschlossen müssen wir sein, diese schwere Arbeit zu Ende zu führen. Europa hat das einmal in der Geschichte geschaffen und kann dies noch einmal schaffen.